

Filip Křepelka¹⁾

Zvláštnosti akademické samosprávy v Česku a jejich možné důsledky

Úvod

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (dále ZVŠ) se novelizuje podobně často jako jiné české zákony. Vnitřní uspořádání českých univerzit a jejich fakult však zůstává dvacet let bez větších změn. Pokusy pravicových vlád toho uspořádání změnit posílením správních rad před deseti lety zastavily protesty akademické veřejnosti, která se obávala silnější politické kontroly nad vysokým školstvím. Žádná další vláda se už vnitřní poměry českého vysokého školství měnit nepokusila.

Stále posloucháme, že české vysoké školství a s ním související výzkum mají nízkou úroveň. Zde je na místě poukaz na skoupé financování. Vnitřní uspořádání se nicméně nekritizuje. Vlastně se o něm ani příliš nedisktuje.²⁾ Některé fakulty však čelí problémům, kterým by přece skutečná samospráva měla předcházet. Srovnání se zahraničím leccos vysvětlí. Ukazuje se zřetelně, že problematický je již zákonný rámec akademické samosprávy, kritický je však především model a praxe některých univerzit a fakult.

Samosprávné univerzity složené ze samosprávných fakult

Na prvním místě uveďme vnitřní členění. Většina českých veřejných a státních vysokých škol jsou univerzity členěné na fakulty.³⁾ České vysokoškolské právo zaručuje fakultám autonomii,⁴⁾ jakkoli je již nevybavuje právní subjektivitou.⁵⁾ Nelze říct, že se tato autonomie vůbec neměnila. Před lety novelou ZVŠ fakulty přišly o kompetenci regulovat studium a zkoušení určením, že studijní a zkušební řád vydává pouze univerzita.⁶⁾

¹⁾ Doc. JUDr. Filip Křepelka, Ph.D., katedra mezinárodního a evropského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Autor byl v letech 2001-2006, 2013-2014 a 2017-2018 členem fakulturního akademického senátu a v letech 2003-2006 jeho předsedou, v letech 2003-2014 členem akademického senátu a v letech 2006-2011 jeho předsedou.

²⁾ Výjimku představují URBÁŠEK P., *Minulost a současnost voleb akademických funkcionářů, Žurnál Univerzity Palackého*, č. 19, roč. 12, 2003, s. 6 a mnohé příspěvky sborníku STAŠA P. (ed.), *Historie, současný stav a perspektivy univerzit: úsvit nebo soumrak akademické samosprávy?*: sborník z konference konané dne 10. dubna 2008 na Univerzitě Karlově v Praze, Praha, Karolinum, 2008.

³⁾ § 2 odst. 3, resp. 5 ve spojení s § 22 ZVŠ.

⁴⁾ § 24 ZVŠ.

⁵⁾ § 5 odst. 1 zákona č. 172/1990 Sb., o vysokých školách.

⁶⁾ Viz § 33 ZVŠ při zohlednění skutečnosti, že statut fakulty schvaluje akademický senát univerzity.

Univerzity centralizovaly rovněž tvorbu dalších předpisů. Nyní tak fakulty nic zásadního svými vnitřními předpisy neregulují. Zůstaly jim nicméně široké organizační a personální kompetence.

Jistě lze debatovat, zda stejné vnitřní uspořádání mají mít klasické univerzity, techniky, zemědělsko-lesnické a ekonomické univerzity, umělecké akademie či mladé krajské univerzity. Značnou míru autonomie fakult potřebují klasické univerzity, jež spojují pod jednou střešou obory přírodovědné, medicínské a sociálně-vědní. V zahraničí je však míra autonomie fakult (leckde označovaných za obory či školy) vskutku menší než v Česku. Koneckonců též české univerzity se ostatně mohou centralizovat a homogenizovat, neboť výuku a výzkum nemusejí provádět fakulty, ale též nefakultní celouniverzitní pracoviště.

Před neuváženou centralizací a homogenizací je však třeba varovat. Mohla by vyústit ve štěpení, takto ve Vídni v roce 2004 vznikla *Medizinische Universität*. Za těchto okolností se jeví být rozumné zachovat zákonnou záruku autonomie fakult. Již mnohaletá tradice autonomních fakult na evropských univerzitách je projevem vnímání a uznání rozdílů mezi vědními a výukovými obory.

Rozdělení moci uvnitř univerzit a jejich fakult

Česká univerzitní a fakultní samospráva je ve srovnání se zahraničím svérázná hlavně způsobem rozdělení moci uvnitř samotných univerzit a jejich fakult mezi aktéry různých kategorií.

Současný model české akademické samosprávy vznikl před čtvrtstoletím. Podobu mu vtiskla sametová revoluce v roce 1989. Při ní významnou roli sehráli studenti, zatímco mnozí pedagogové byli často neznalí standardní akademické samosprávy a přitom zahanbení podílem mnohých ze svých řad na předchozím režimu. Ustálil jej však až dodnes účinný zákon č. 111/1998 Sb.⁷⁾

90. léta 20. století jistě znamenala demokratizaci a liberalizaci. Právní rámce vytvářené v tomto desetiletí však byly často nevalné. V případě akademické samosprávy se na tuzemských univerzitách a jejich fakultách na stávající stavební prvky stavěly další, aniž by se zvažovaly souvislosti a důsledky, natož aby se kdokoli ohlížel do jinak vzývané minulosti a aby se přes veškeré otevření se světu hledaly zkušenosti za hranicemi.

Akademické senáty jako základ akademické samosprávy

Základem univerzitní a fakultní akademické samosprávy je akademický senát, protože se jako jediný sestává ze členů přímo volených akademickou obcí. Ostatní orgány – rektor, respektive děkan, prorektor, respektive proděkan, univerzitní a fakultní vědecká rada, disciplinární komise – se odvozují od něj.

⁷⁾ § 9 Zákon č. 172/1990 Sb., o vysokých školách, neurčoval, jaké podíly mají mít studenti na akademickém senátu. Statuty univerzit a fakult nicméně vesměs zaručovaly studentům vysoký podíl, který se zpravidla zachoval při přizpůsobení současnému zákonu č. 111/1998 Sb.

Na českých univerzitních („velkých“) a fakultních („malých“) akademických senátech si naši pozornost zaslouží tři aspekty. Nejdůležitější je poměr zastoupení pedagogů a studentů. Významné je však též zastoupení pedagogů různých akademických hodností. Přehlédnout bychom však neměli též vyloučení neakademických pracovníků.

Vysoký podíl studentských senátorů

Zákon o vysokých školách zaručuje studentům třetinu až polovinu senátorských mandátů.⁸⁾ Takto silná studentská reprezentace – zpravidla organizovaná jako studentská komora⁹⁾ – sehrává značnou roli při jakémkoli rozhodování.¹⁰⁾ Pokud nedokáže přijetí vnitřních předpisů, rozpočtových opatření, rozhodnutí o výuce a výzkumu a stejně tak personálních opatření zablokovat, tak jej výrazně dokáže ovlivnit.

Vyloženě rozhodující roli má však takto silná studentská reprezentace při volbě rektorů a děkanů. Taková volba je totiž výběrem pedagoga. Fakultní pedagogové přitom po letech soužití se sebou učinili všelijaké zkušenosti, které se podobně jako na jiných pracovištích projevují bohužel spíše pochybami, nedůvěrou a nevraživostí, než souladem a soudržností. Spolupráce lidí různých povah a schopností při tak náročných činnostech, jakými jsou terciární vzdělávání a související výzkum, je obtížná. Při posuzování jakýchkoli kandidátů se tak pedagogové nepřekvapivě rozcházejí. Univerzitní pedagogové sice takové osobní zkušenosti s kandidáty z jiných fakult nemívají, rozdělují je však zájmy, například při rozdělování peněz, stejně jako pohledy dané jejich rozličnými obory.

Naopak studentská komora svede rozhodovat jednotně, protože studentští senátoři studující mezi stovkami a tisícovkami dalších studentů jinak než na zasedáních komory spolu nemusejí spolupracovat. Kandidáty studentští senátoři znají jako své pedagogy přinejlepším zběžně, takže se často rozhodují především podle dojmů, které na ně kandidáti udělají při volební kampani.

Na prahu dospělosti přitom mají studenti – a tedy též studentští senátoři – jen omezené zkušenosti. Ty přibývají s prací, rodinou a vůbec s věkem. Přitom ale jako mladí lidé chtějí ukázat, co dovedou, ve věku rané dospělosti někdy až natruc těm starším. Mezi studentskými senátoři leckde výrazně nadprůměrně zastoupení starší a zkušenější doktorandi pak mohou mandát vnímat jako nástroj kariéry, což dokáže být ještě nebezpečnější.

⁸⁾ § 8 odst. 1, resp. § 26 odst. 1 ZVŠ.

⁹⁾ Na tomto místě je však dobré dodat, že ZVŠ komory jako části akademického senátu nepředpokládá.

¹⁰⁾ Vynikající postřehy ohledně omezených zkušeností a dotčenosti českých studentů při jejich podílu na tuzemské akademické samosprávě nalezne čtenář znalý angličtiny, viz KUDROVÁ V. *Student's Participation in Higher Education Institution's Bodies: Czech Experience*, in *The International Higher Education Congress: New Trends and Issues (UYK-2011): the Conference Proceedings*, vol. 3, Istanbul, Turkish Council of Higher Education, 2011, s. 2022-2028.

Při volbě děkana a rektora se studentským senátorům navíc rozhoduje lehce, neboť ve srovnání s pedagogy vlastně nenesou důsledky své volby. Vůči nim děkan a rektor totiž přímo nepůsobí, vždyť především řídí pedagogy. Většina navíc dostuduje před skončením jejich čtyřletého funkčního období.

Studentské komory tak dokáží volit a vskutku často volí jednotně. Již při třetině mívají studentští senátoři rozhodující vliv při volbě rektora či děkana, zvláště je-li několik kandidátů. Univerzity a fakulty, v jejichž senátech mají studenti polovinu, pak výběr děkana a rektora za mnou popsaných poměrů vyloženě přenechaly studentské reprezentaci.

Studentské senátory přitom leckde volí zlomek studentů. Mnohde není ani větší konkurence kandidátů. Většinu studentů podíl na akademické moci nejenže neláká, ale ani nezajímá. Legitimita studentských senátorů je tak malá.

Rovnostářství mezi senátory – pedagogy

Nesmíme opomíjet ani složení druhé části akademických senátů. Nechce se mi psát o komorách akademických pracovníků či pedagogů, protože ty jako samostatná grémia leckde nefungují. Zákon pro účely akademické samosprávy akademické pracovníky (pedagogy)¹¹⁾ nerozlišuje dle hodností či funkcí. Univerzity a fakulty se pro něj samy nerozhodly.¹²⁾ Poměry se v tomto ohledu odlišují instituci od instituce. Mění se s každými volbami, ale také dosažením vyšší hodnosti. V některých senátech převládají profesori a docenti, v dalších podíly těchto pedagogů na straně jedné a odborných asistentů, lektorů či výzkumných pracovníků bez uvedených vyšších hodností na straně druhé odrážejí jejich zastoupení, přičemž nalezneme také senáty asistentské.

Netřeba zdůrazňovat, že většímu respektu se rovněž na akademických senátech těší pedagogové s vyššími hodnostmi (kteří pochopitelně též bývají starší), zatímco ty mladší a bez vyšších hodností při výkonu role akademického senátora vedle nižší odbornosti a kratší zkušenosti omezuje jejich podřízení a nejistota daná termínovanými úvazky. Měli bychom tak zvažovat, zda je takové rovnostářství na místě.¹³⁾ V cizině, jak uvidíme, jsou poměry jiné.

Postavení děkanů a rektorů

Bylo by jistě přehnané tvrdit, že děkani a rektoři jsou samovládci. Řídí instituci se stabilním personálem, který je obtížně nahraditelný, a to jak

¹¹⁾ ZVŠ používá výraz „akademický pracovník“, přičemž jejich okruh vymezuje § 70 shrnutím jednotlivých kategorií. Použití výrazu „pedagog“ není pouhou zkratkou, zdůrazňuje se jím působení vůči studentům.

¹²⁾ § 26 odst. 1 ZVŠ v jeho původních znění předepisoval v případě fakultních akademických senátů, že volby jsou „rovné“. Tento přívlastek však byl jednou z novel vypuštěn. Volby univerzitního akademického senátu § 8 odst. 1 takto nikdy necharakterizoval. Rovnost je samozřejmě nadále ústavní zásadou, rozlišení by však bylo možné ospravedlnit odlišnou rolí pedagogů s různými akademickými hodnostmi.

¹³⁾ K zamyšlení nad tímto rovnostářstvím vyzýval NANTL J., Akademické občanství a etika, in STAŠA P. (ed.) *Historie, současný stav a perspektivy univerzit (cit. dílo)*, s. 54 a násl.

formálně (akreditace), tak samozřejmě též fakticky. Možnosti rozvoje jsou při neexistenci školného dané výší a podobami státního financování výuky a výzkumu.

Postavení českých rektorů a děkanů je přesto celkem silné. Jmenují a odvolávají vedoucí pracovníky, nejen prorektory a proděkany jako své nejbližší spolupracovníky, ale též ředitele a vedoucí ústavů a kateder. Podobnou moc mají při výběru nových kolegů. Poradní komise pro tento účel dovedou ustavit dle svých představ.¹⁴⁾ Při nízkých tarifních mzdách rektorů a děkanů dokáží hodně ovlivnit jimi řízenou instituci politikou odměňování. Sehrávají zásadní roli při krocích týkajících se rozvoje. Nejruznější výukové a výzkumné záměry a počiny ostatních kolegů dokáží svými přístupy podporovat stejně jako je hatit. Akademické senáty se v lepším případě ohledně uvedených záležitostí vyjadřují, v horším se jich na mínění nikdo neptá.

Nelze se tedy divit, že zejména pedagogové věnují volbám děkana a rektora značnou pozornost. Děkanů a rektorů mohou rozvoji jimi čtyři roky řízenou instituci povznést, mohou ji však též poškodit.

Vědecké rady jako problematické dědictví socialismu

Profesoři a docenti (včetně externích) tvoří vědecké rady, vytvářené podle stejných pravidel na fakultní a univerzitní úrovni.¹⁵⁾ Jsou už svým názvem dědictvím následování sovětského vzoru za socialismu. Jejich nejdůležitější agendou je posuzování uchazečů o titul docenta a profesora. Rozhodování ohledně výuky a vědy se však věnují méně, než by podle zákona mohly a měly. Skutečně poctivé debaty o výuce a vědě jsou totiž citlivé.

Překážku otevřené debaty bychom vedle pohodlnosti měli hledat ve způsobu ustavení. Vědeckou radu totiž lze považovat za samosprávný orgán jenom se sebezapřením, pokud jejich členy vybírá (a může je odvolat) se souhlasem akademického senátu děkan, respektive rektor.¹⁶⁾ Zejména rektor přitom může vybírat ze širokého okruhu pedagogů, takže ty nepohodlné může propříště přehlédnout. V tomto ohledu vědecké rady zamrzly v socialismu, kdy jejich členy též jmenoval šéf instituce.¹⁷⁾

Měli bychom se přitom ptát, které že záležitosti vzdělávání a výzkumu a jejich organizace na univerzitě a fakultě jsou tak odlišné, že je má projednávat a rozhodovat o nich buď pouze akademický senát, nebo naopak výlučně vědecká rada. Spíše se totiž projednávají dvakrát.¹⁸⁾

¹⁴⁾ § 77 stanoví pouze, že pracovní místa se obsazují na základě výběrového řízení, jehož pravidla stanoví vnitřní předpis univerzity. Komise nepředpokládá. Většina univerzit stanoví, že komise se ustavují *ad hoc*, přičemž jsou pro rektora, resp. děkana poradní.

¹⁵⁾ § 11 odst. 2, resp. § 29 odst. 2 ZVŠ.

¹⁶⁾ § 11 odst. 1, resp. § 29 odst. 1 ZVŠ.

¹⁷⁾ Srovnej § 19 odst. 3 a § 20 odst. 3 zákona č. 39/1980 Sb., o vysokých školách.

¹⁸⁾ Ohledně podvojnosti kolegiálních orgánů a její neobvyklosti v zahraničí kriticky GERLOCH A. K právněaxiologickým aspektům akademické samosprávy, in STAŠA P. (ed.) *Historie, současný stav a perspektivy univerzit (cit. dílo)*, s. 43 a násl.

Podvojnost orgánů je však problematická též kvůli nemožnosti rozdělit bez pochybností kompetence. Masarykova univerzita rozčeřila v roce 2017 akademické vody pokynem, aby se habilitační práce pro řízení zahajovaná po roce 2020 sepisovala v angličtině.¹⁹⁾ Učinila tak vnitřním předpisem, který stejně jako všechny ostatní na návrh rektora přijal akademický senát univerzity. Mnohé napadne, zda má takový požadavek stanovovat celouniverzitně, jestliže se podoby publikací mezi obory odlišují. Měli bychom se nicméně rovněž ptát, zda by takový požadavek neměla stanovovat vědecká rada, pokud jí zákon svěřuje rozhodování při udělování akademických hodností.²⁰⁾

Srovnání se zahraničím

Jak už jsem uvedl na začátku, akademická samospráva cizích univerzit a jejich fakult se od té naší odlišuje. Podívejme se tedy za hranice. Akademické senáty univerzit a fakultní rady – na fakultní úrovni se samosprávná grémia vesměs nenazývají senáty – vypadají vskutku jinak než ty české. Všude po Evropě – zkoumal jsem podrobně poměry v Německu,²¹⁾ Rakousku²²⁾ a Polsku²³⁾ a zběžně ve Švýcarsku, Belgii, Dánsku, Chorvatsku, Slovinsku, Estonsku a Litvě – se profesori či obdobně vymezení samostatní pedagogové těší polovině mandátů akademických samosprávných grémií, přičemž zbytek tvoří zástupci asistentů a dalších pomocných, podřízených a dočasných pedagogů, lektorů, reprezentace studentů, ale také dalších zaměstnanců instituce. Studentská reprezentace v těchto grémiích pak tvoří menšinu, tak mezi desetinou a čtvrtinou členů.²⁴⁾

¹⁹⁾ Řád habilitačního řízení a řízení ke jmenování profesorem na Masarykově univerzitě ze dne 22. 5. 2017 (registrace MSMT 12642/2017), viz čl. 2 odst. 3.

²⁰⁾ § 72 ZVŠ stanoví, že habilitační práce obsahuje nové vědecké poznatky. Tuto skutečnost mají posuzovat oponenti práce, ustavená komise a vědecká rada fakulty, popř. z podnětu rektora vědecká rada univerzity. Vnitřní předpis univerzity určuje podrobnosti postupu při habilitačním řízení.

²¹⁾ V Německu na spolkové úrovni spolkový rámcový zákon, tzv. *Hochschulrahmengesetz*, přijatý v roce 1976, § 37 – *Allgemeine Grundsätze der Mitwirkung*. V jeho mezích pak konkrétní úpravu stanoví zemské univerzitní zákony, jež dávají univerzitám a jejich fakultám různou míru volnosti. K zásadám uspořádání samosprávných orgánů a podílu jednotlivých skupin na nich (tzv. *Gruppenhochschule*) – s ohledem na níže shrnutý historický vývoj (níže) – se v Německu dlouhodobě vede živá debata, viz např. HARTMER M., DETMER H. (eds.), *Hochschulrecht – Ein Handbuch für die Praxis*, 3. Neu bearbeitete Auflage, C. F. Müller, 2016, kapitoly Grundfragen der Hochschulorganisation – Die Gruppenhochschule, s. 371 a násl.

²²⁾ *Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten und ihre Studien – Universitätsgesetz 2002*, § 25(3a).

²³⁾ *Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – prawo o szkolnictwie wyzszym*, Art. 61(3),(4) a art. 67(4),(5). Stručné vysvětlení viz např. SANETRA W., WIERZBOWSKI M., *Prawo o szkolnictwie wyzszym – Komentarz*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyzszego, 2013, s. 132 a násl.

²⁴⁾ Obdobně odhaduje podíly KLEMENČIČ M., Student representation in European higher education governance: principles and practice, roles and benefits. In EGRON-POLAK E., KOHLER J., BERGAN S., PURSER, L., (eds.), *Leadership and Governance in Higher Education. Handbook for Decision-makers and Administrators*, s. 1-26, Berlin, RAABE Academic Publishers,

Takto sestavená samosprávná grémia univerzit a fakult se potom těší respektu, takže rozhodují řadu záležitostí, jež jsou v tuzemsku svěřené rektorovi a děkanovi, jakkoli je v Česku tito vesměs vykonávají ve shodě s dalšími řídicími pracovníky, popřípadě vědeckým radám jako druhému grémiu. Ohledně vyšších akademických hodností (habilitace) pak rozhoduje buď profesorský sbor, nebo naopak menší komise, mezi nimiž může být též zástupce studentů.²⁵⁾

Popsaná akademická samospráva se jeví být projevem evropského sociálního státu. Na britských či amerických univerzitách je totiž podíl studentů na moci ještě menší než na starém kontinentu. Jejich delegáti tvoří nanejvýš desetinu členů řídicích a dohledových grémií univerzit, přičemž studentský hlas zprostředkovávají především studentské asociace. Interní pedagogové v nich ostatně rovněž nemají převahu, tato grémia jsou smíšená, zahrnují též externisty, jimiž jsou experti praxe, politici a sponzoři.²⁶⁾

Povaha akademické obce a členství v ní

Nejpozději nyní je na místě zamyšlení, co vlastně je univerzitní a fakultní akademická obec.²⁷⁾ Ukazuje se, že to není obdoba státu či obce, které mají přes všechny rozdíly sobě rovné občany. V případě univerzit a fakult se totiž členové mezi sebou zásadně odlišují nejen svými zkušenostmi, znalostmi a zásluhami, ale také různým podílem na životě instituce a jeho různým trváním.

Na jednom konci škály jsou nejzkušenější pedagogové se stálým vedoucím postavením. Profesura je přitom více funkcí než hodností. Profesorem se totiž stává zpravidla mezi několika kvalifikovanými a kompetentními zájemci natrvalo vybraný představitel určitého oboru, který je zároveň vedoucím menšího či většího týmu spolupracovníků, nikoli absolvent jakési superhabilitace, již je tuzemské řízení ke jmenování profesorem.

Na druhém konci je pak masa studentů, mezi nimiž pochopitelně nejmenší zkušenost mají hojní studenti prezenčních bakalářských programů, protože jde vesměs o mladé lidi krátce po maturitě, přičemž v případě kombinovaných je zase slabý zájem, neboť tito studují při zaměstnání, podnikání, mateřské dovolené či jako doplněk hlavního studia.

Smysluplná akademická samospráva tedy nemůže být jiná než stavovská. Je jí dokonce i ta naše, jenom málo. Rozhodující slovo se zachovává – zaručením přinejmenším poloviny mandátů v samosprávných akademických

2011 dostupné též na: http://scholar.harvard.edu/files/manja_klemencic/files/2011_klemencic_student_representation_in_european_he_governance_raabe_bologna_handbook.pdf.

²⁵⁾ Např. v Rakousku a ve Slovinsku.

²⁶⁾ Např. grémia Oxfordské, Cambridgeské či Harvardské univerzity jako elitních britských a amerických univerzit.

²⁷⁾ Srovnej § 3 ZVŠ.

grémíích – profesorům, protože jsou nejzkušenější, přičemž jejich postavení na instituci je nejpevnější a nejtrvalejší.

Chybějící studentská samospráva

Na zahraničních univerzitách a jejich fakultách existuje vedle akademické samosprávy též samospráva studentská: rozmanité studentské rady, výbory či parlamenty.²⁸⁾ Studentů jsou stovky a tisíce, přičemž bychom měli být rádi, když by se jich chtěly angažovat desítky. Takováto samospráva pak s akademickou (tedy hlavně pedagogickou) samosprávou ohledně záležitostí studia a studentů soustavně vyjednává. Vzdělávání je přece smyslem existence celé instituce. Studenti jsou svébytným druhem jejich zákazníků, kteří se však na svém vzdělávání sami podílejí. Pro jejich hlas tedy musí být vytvořen odpovídající prostor. Zároveň studentská samospráva napomáhá zabezpečovat studentům stravování, ubytování či dokonce dopravu, podílí se na organizování studentských sportovních a kulturních aktivit a nezřídka se také vyjadřuje ke věcem veřejným, někdy ke zděšení těch starších. Nepřehlížejme přitom pedagogický přínos studentské samosprávy a podílu na akademické samosprávě. Studenti představují budoucí elity. Měli by se proto učit rovněž nejen řídit, ale především vyjednávat.

V tuzemsku kvůli silným studentským komorám studentská samospráva chybí. Takže také neumíme kolektivně vyjednávat mezi studentskou samosprávou na straně jedné a univerzitou či fakultou jako vzdělávací institucí na straně druhé.

Vývoj akademické samosprávy v českém prostředí

Podivná je akademická samospráva českých univerzit a jejich fakult též při pohledu do historie.²⁹⁾ Za socialismu – s výjimkou kratičkého období započatého pražským jarem 1968 – vlastně žádná akademická samospráva neexistovala. Rektory a děkany jmenoval prezident, respektive ministr, rovněž vědecké rady byly jmenované shora, přičemž akademici byli nomenklaturními kádry.

²⁸⁾ V Polsku na úrovni univerzit a fakult tzv. *Samorząd studencki*, resp. jeho jednotlivé orgány dle řádů univerzit a fakult plus celopolský *Parlament Studentów*. Obdobné struktury se vytvářejí odděleně pro doktorandy. V Německu tzv. *Fachschaften* na jednotlivých fakultách, v Rakousku univerzitní a fakultní struktury národního *Österreichische Hochschülerinnen- und Hochschülerschaft* s povinným členstvím studentů.

²⁹⁾ Přehled vývoje s důrazem na rozdíly ve složení akademických senátů a vztahu rektorů vůči nim dle zákona č. 63/1873 Sb. z. a n. (níže), jakož rovněž přehled vysokoškolské legislativy za socialismu, ovšem bez zvažování (ne)zapojení studentů viz KUDROVÁ V., Historické a ústavní základy akademické samosprávy, *časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 1, s. 62-68.

Za první republiky a pozdní rakousko-uherské monarchie ovšem akademická samospráva existovala.³⁰⁾ Tato samospráva byla profesorská. Na fakultách působily profesorské sbory složené z řádných a mimořádných profesorů (podle služebního věku do poloviny počtu těch řádných) se zapojením dvou zástupců soukromých docentů.³¹⁾ Děkan volený tímto sborem na jeden (!) rok byl jeho předsedou, reprezentantem navenek a – za pomoci nečetných úředníků děkanátu – vykonavatelem jeho rozhodnutí.³²⁾ Profesorský sbor byl totiž grémiem „fakultu přímo spravujícím.“³³⁾ Akademický senát univerzity se pak sestával z rektora, prorektora, děkanů, proděkanů a delegátů profesorských sborů.³⁴⁾ Na fakultní ani univerzitní úrovni nebyli zastoupení nejen studenti,³⁵⁾ ale ani asistenti.³⁶⁾

Ještě jednou k možným důsledkům

Bylo by jistě přehnané tvrdit, že výběr studentských senátorů jednajících více či méně ve shodě při volbě děkana či rektora byl na všech univerzitách pravidelně ta horší. Mnohdy studentští senátoři vybrali některého ze srovnatelně vhodných pedagogů. Problémem není děkan či rektor zvolený více studenty než pedagogy. S ním se pedagogové svedou smířit. Problémem je děkan či rektor zvolený proti mínění většiny pedagogů, pokud nesvede jejich důvěru získat ani následně. Úspěšně řídit univerzitu či fakultu při takových poměrech nesvede. Děkan či rektor není všemocný šéf, natožpak diktátor. Bez spolupráce kolegů, zejména právě profesorů a docentů, nemůže uspět.

Skutečnost, že vítěze rektorských a děkanských voleb určují studentské komory, respektive uvědomění si této skutečnosti, ovšem také způsobuje nezájem. Mnozí pedagogové, jež by tento úřad dovedli zastávat ke všeobecnému užítku a spokojenosti, totiž vůbec nekandidují. Vědí totiž, že o nich rozhodnou studentští senátoři, přičemž se jim nechťejí či neumějí podbízet.

Volba děkana na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v roce 2017 se stala známou širší veřejnosti. Vítězku totiž zpochybnila řada domácích

³⁰⁾ Zákon č. 63/1873 Sb.z. a n. o organisaci úřadů akademických, účinný bez zásadních změn po tři čtvrtě století.

³¹⁾ § 5 tohoto zákona.

³²⁾ §§ 6-8 tohoto zákona.

³³⁾ § 4 tohoto zákona.

³⁴⁾ § 9 tohoto zákona.

³⁵⁾ Viz URBÁŠEK P., *Minulost a současnost voleb akademických funkcionářů, Žurnál Univerzity Palackého, č. 19, roč. 12, 2003, s. 6.* Archivář univerzity a lokální politik hodnotí dokonce minimální třetinové zastoupení studentů jako historicky bezprecedentní – s výjimkou doby „Vítězného února“ s profesorskými sbory otevřenými studentským radikálům.

³⁶⁾ Historické studie asistenty prakticky nezmiňují. Asistenti byli podřízenými pomocníky profesorů na krátké období. Mnozí asistenti využívali přítomnosti na fakultě k sepisování rigorózní (doktorské) či habilitační práce.

a zahraničních akademiků.³⁷⁾ Nyní ale nechme stranou, zda publikování v predátorských časopisech či jeho podpora je natolik závažné pochybení, že by mělo bránit výkonu funkce. Volba totiž naznačuje o fakultě daleko více. Vítězka stejně jako protikandidát jsou odbornými asistenty, stejně jako jím byl předchozí děkan. Tato pražská fakulta patří svým vědeckým a vzdělávacím výkonem mezi silné fakulty. Má desítky profesorů a docentů. Její akademický senát však tvoří napůl studenti, ve zbytku pak odborní asistenti, docenti jsou zde jen vzácně a profesori chybějí.³⁸⁾ Nevěřím, že by žádný profesor či docent nedokázal a nechtěl tuto funkci vykonávat. Být děkanem je snad ještě poctou. Patrně však žádný nechce být vybírán mladšími a jinak podřízenými kolegy a údernými studenty.

Závěry

Doba se jistě změnila. Ryze profesorská samospráva jako před stoletím není přijatelná. Společnost byla obecně více hierarchická. Zapojení studentů je projevem demokratizace. Naznačený model akademické samosprávy v Evropě je však výsledkem pozoruhodného vývoje. Zejména v Západním Německu si v 60. a 70. letech 20. století vyzkoušeli, co znamená dát studentům přespříliš moci. Opravě musel napomáhat dokonce Spolkový ústavní soud.³⁹⁾

Jak jsem uvedl, pochybnosti ohledně uspořádání akademické samosprávy se objevují. Nečelíme však obecnému rozvratu. České univerzity a jejich fakulty před lety totiž většinou zvolily model přece jen blížíící se – v mezích nevydařeného zákona – zahraničnímu standardu. Podstatná část univerzit a polovina jejich fakult poskytla studentské reprezentaci legální minimum, zatímco problematické maximum má méně než desetina.⁴⁰⁾ Samospráva působí problematicky a někdy až kriticky spíše právě na těch nečetných univerzitách či jejich fakultách, kde studenti tvoří až polovinu akademického senátu a/nebo kde zbytek představují odborní asistenti.

Permanentní ignorování ciziny zaráží o to více, je-li v dnešní české akademii internacionalizace heslem doby, přičemž leckterým jejím propagátorům ještě splývá s adorací angloamerického modelu a prosazováním poangličtění akademického provozu. Jak bylo zmíněno, v angloamerickém prostředí mají studenti výrazně menší vliv než v Evropě. Zvláštní je však česká akademická samospráva ve srovnání se zahraničím všeobecně.

Naše pochyby by však mělo vyvolávat též ohlédnutí do minulosti, byla-li za vzývané první republiky univerzitní a fakultní samospráva profesorská,

³⁷⁾ Viz petice proti jmenování zvolené děkankou na <https://reputationindanger.com>.

³⁸⁾ Viz <https://www.fsv.cuni.cz/fakulta/organy-fakulty/akademicky-senat>.

³⁹⁾ Tzv. Hochschulurteil, Bundesverfassungsgericht (Spolkový ústavní soud), 29. 5. 1973, BVerfGE 35, 79.

⁴⁰⁾ Minimální třetinu má 11 univerzit z 24, resp. 73 ze 152 fakult a nečleněných vysokých škol (které je vhodnější s ohledem na jejich velikost počítat jako fakulty). Maximální polovinu má jediná univerzita a 8 fakult.

zatímco dnes je leckde naopak asistentsko-studentská, přičemž moc s ohledem na uvedené pojetí nezmírní ani složení vědeckých rad. Senát je přece radou starších, jakkoli jistě nejen věkem, ale především zkušenostmi. Je tedy škoda, že se nepodařily ani pokusy o dílčí opravu.⁴¹⁾

⁴¹⁾ Pozměňovací návrh poslankyně A. Putnové (TOP09) č. 1 ke sněmovnímu tisku č. 464/0 vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 111/1998 Sb. (...) ze dne 23. 11. 2015. Pozměňovací návrh zamýšlel zaručit profesorům a docentům třetinu mandátů v akademických senátech. Odůvodnění návrhu poukazovalo na klíčovou roli profesorů a docentů a za problematické považuje malou odpovědnost za její spoluřízení a přenechávání těm méně zkušeným a úspěšným (tedy odborným asistentům a dalším bez vyšších hodností). Pozměňovací návrh nepřežil při projednávání ve výboru pro vědu, vzdělávání, kulturu, mládež a tělovýchovu. Navrhovatelka přitom záměrně nenavrhovala snížení maxima zastoupení studentů.